

Нелегкий шлях додому

Анастасія Пащенко

«Додому» («Evge»)

Сценаристи: Наріман Алієв, Марися Нікітюк

Режисер: Наріман Алієв

Оператор: Антон Фурса

У ролях: Ахтем Сейтаблаєв, Ремзі Білялов, Дар'я Баріхашвілі,

Акмаль Гурезов, Лариса Яценко, Віктор Жданов

Виробництво: Limelite, 2019

Окупація Криму для материкової України несподівано обернулася його «віднаходженням» в культурному просторі. Виник інтерес до того, що ж усе-таки ми втратили, в поєднанні з бажанням продемонструвати підтримку постраждалим від вторгнення, і передусім – кримським татарам (якщо вже Україна як держава не змогла їх захистити). Це, в свою чергу, породило якщо не потік, то принаймні окремі хвилі «кримської» теми в суспільному просторі, зокрема в науці і мистецтві. Велика роль тут, природно, належить вихідцям із Криму.

У кінематографі вже можна говорити про явище кримськотатарського кіно, себто фільмів про долю цього народу, відзнятих митцями кримськотатарського ж походження. Спершу виходять «Хайтарма» і «Чужа молитва» Ахтема Сейтаблаєва, присвячені минулому кримли, переважно травматичному. Тепер «Додому» Нарімана Алієва певною мірою підхоплює цю тему і виводить її на новий рівень: ідеться вже про сучасність кримчан (хоч і травма депортації нікуди не зникла і також вирине в розмовах персонажів). Тут історію, культуру і трагедію кримських татар вписано в новітню історію України.

Фільм Нарімана Алієва унікальний зокрема тим, що, мабуть, як жоден інший український фільм показує «свого «іншого»». Причому робить це зсередини, тим правдивішим і переконливішим стаючи для глядача; і, хоч би як парадоксально це звучало – тим він зрозуміліший, хоч автори не намагаються щось спрощувати чи пояснювати. Зрештою, в останньому і немає особливої потреби, адже культурні нюанси зрозумілі з контексту, історія ж у цілому досить універсальна. Батько, кримський татарин Мустафа (Ахтем Сейтаблаєв), прагнучи поховати свого загиблого на війні сина за релігійними звичаями, послідовно бореться з усіма перешкодами – від бюрократичних формальностей до власної хвороби. Інша, складніша задача, що стоїть перед ним, – знайти спільну мову з молодшим сином Алімом (Ремзі Білялов), повернути додому також і його. Причому ідеться тут не тільки і не стільки про Крим географічний (де в нинішніх обставинах молодому амбітному татарину жити не лише малоперспективно, а й просто небезпечно, і батько-традиціоналіст також це ро-

зуміє). Мова – передусім про власну культурну традицію. Авторі непрямо порушують складне й болоче питання: як уберегтися від асиміляції, зберегти свою етнічну ідентичність? Спершу те, як холодно Мустафа сприймає добре знання сином української, як з погано прихованою ворожістю ставиться до нареченої-українки свого загиблого Назіма, викликає до нього неприязнь (її в ліберального глядача посилисть і його східний традиціоналізм, і патріархальність: надто вже зверхньо й владно він ставиться до дівчини й сина). Та згодом починаєш його розуміти. Глядачеві з постколоніального суспільства – такого, як українське – подібна ситуація має бути особливо близька: ті, хто застав радянський період, пам'ятає політику русифікації, та й молодше покоління досі стикається з її наслідками, включаючи постімперське погордливе ставлення до української мови. Тепер ситуація щодо меншин кардинально інша, насильної українізації ніхто не провадить, проте загроза розчинення в іншокультурному середовищі існує завжди. Більша частина діалогів у фільмі ведеться кримськотатарською, тож іншомовний глядач може зануритись у цей мовний світ, відчути його мелодію і ритм. Глядач, далекий від ісламу, може побачити Коран, почути молитви (що їх, до речі, не знає і Алім), побачити елементи обрядовості. Зрозуміло, що режисерові та його соратникам-кримли йшлося про створення фільму про свій народ, та не менш потрібен він і нам, не кримськотатарським українцям. Хоча про кримськотатарське питання говорять чимало, проте для більшості населення Мустафа, Алім і їхні співвітчизники лишаються абстрактною людською величиною. Тепер їхній світ можна побачити зблизька – бодай фрагментарно і за тонкою, але непроламною стіною екрану. Тож такі фільми, як «Додому», попри своє культурне, етнічне, навіть у певному сенсі етнографічне наповнення, зближують.

І, оскільки ідеться про твір кіномистецтва, не можна оминути і його форму. Хоча «Додому» – лише дебют у повному метрі, художній рівень його високий (головне, щоб після такого старту режисер мистецьки ріс далі, щоб дебют не залишився його найкращою роботою, як це, на жаль, трапляється!). Головну увагу глядача притягують акторські

роботи: і дійсно, стрічка значною мірою тримається на них, і невадлу гру тут не компенсувало б ніщо. На першому плані – образ Мустафи в чудовому виконанні Ахтема Сейтаблаєва: один із найкращих українських режисерів і відомий актор, у цій ролі він вповні продемонстрував силу свого дару. Втім, поруч із Мустафою–Сейтаблаєвим не менш переконливо виглядає і Алім у виконанні молодого актора Ремзі Білялова. А ця роль так само важлива, адже, по суті, саме Алім, що має зробити свій духовний вибір, є центральним персонажем у фільмі. Серед акторів другого плану варто виділити Віктора Жданова, який, традиційно органічно виглядаючи в ролі старих «з народу», зі-

грав роль українця, що ремонтує машини, з ним на своєму шляху перетинаються герої. Окремим персонажем можна вважати й простір, зокрема прекрасні пейзажі узбережжя (оператор Антон Фурса). І – сам шлях, сповнений пригод, дрібних і не дуже, та кожна з яких загрожує меті подорожі. В цілому ж «Додому» можна назвати черговою перемогою українського кіно, що їх в останні роки, на щастя, побільшало. Змістовний, глибокий, актуальний, високохудожній за формою і, головне, щирий, він заслуговує на гідну прокатну і фестивальну долю. Та найважливіше – щоб здійснився основний його посыл і всі відірвані від Криму могли знову повернутися додому...

Свобода і родинний обов'язок у фільмі «Додому»

Лариса Іванишина

Глибину цього фільму повною мірою може збагнути той, хто втрачав своїх близьких. Уже перший кадр (досить тривалий) – безлюдна картина морського узбережжя із самотнім безлистим деревом – налаштовує на оповідь трагічну, вводить у тему «над вічним спокоєм»... Дія розпочинається з моргу, куди батько приїхав за своїм старшим сином і де відбувається процедура «оформлення» покійника з усіма корупційними деталями, що сприймаються як дикість: батькові треба викласти чималу суму, аби забрати покійника якнайшвидше. Такий початок вводить у сугь подальшої розповіді: суєтність захланних людей, нездатних співчувати, з одного боку, і трагедія людини – з іншого. Аналогічна ситуація повториться в іншому варіанті на пункті пропуску між Україною і Кримом, коли прикордонники не пропускатимуть машину, бо покійник не в цинковій труні. Але, окрім перипетій з нечистими на руку особами, автори розкривають кілька суттєвих речей: туга за рідною людиною, біль втрати, цінність батьківщини і, зрештою, стосунки між близькими людьми, їхні, так би мовити, психологічні поєдинки.

Отже, приводом для розгортання сюжету є загибель Наріза. Мустафу, котрий знає і читає молитви, за характером його поведінки, можна назвати радикальним мусульманином. Він є людиною трагічною, все життя дбав про майбутнє своїх дітей, а обидва його сини, судячи з внутрішньої установки молодшого, відкинули батьків шлях: вибору як проблеми у них не було. Свобода, як і для всіх сьогодні, – природна річ: навчання в столиці України, життя з тими, з ким добре і комфортно, хто не зазіхає на свободу дій.

У фільмі увагу зосереджено на дуеті – Мустафа і його молодший син Алім, який супроводжує батька. Мустафа свідомий того, що кримських татар залишилося небагато, і якщо вони асимілюються, то нація може зникнути. Саме тому він був проти одруження свого брата з україночку. Кримським татарам вдалося зберегти власну ідентичність

в часи депортації, коли там, у Середній Азії, де їх, за словами того ж брата, не вважали за людей. Нарешті, вони повернулися на свою батьківщину, на прекрасну кримську землю, якою марили на чужині. В цьому сенсі фільм «Додому» – це кінематографічна відповідь на загарбницький лозунг росіян «Крим наш!». Фільм ненав'язливо, через незначні деталі показує біль кримських татар, який вони переживають, опинившись під російськими окупантами (український поліцейський знаходить в багажнику машини Мустафи російські номери, а той говорить: «А спробували б ви сьогодні пожити в Криму без російських номерів, без російського паспорта...»).

Це фільм про незгаслу любов до своєї батьківщини, до рідної землі. Трагічну любов. Бо в тебе цю землю забирають. Також це фільм про вплив однієї людини на іншу. Стосунки батька і сина розкрито напрочуд тонко. Так, проблема батьків і дітей – вічна, розрив між поколіннями особливо гостро відчувається в переломні часи історії, до яких належить і нинішній. Людство зависло в очікуванні: куди поверне цивілізація – до самознищення через диктаторські режими, в чиїх руках ядерна зброя, – чи переможуть демократичні цінності й та бажана свобода вибору для кожної окремої людини (живу, як хочу).

Винною у втраті сина батько вважає його дівчину, котра спонукала його піти добровольцем на Донбас. Побачивши батька свого нареченого, вона не переймається бать-